

TÜSİAD

DIŞ YARDIMLAR

**TEORİ
VE
UYGULAMALAR**

**Türk
sanayicileri
ve
iş adamları
derneği**

**Türk
sanayicileri
ve
iş adamları
derneği**

DIŞ YARDIMLAR

-TEORİ VE UYGULAMALAR-

İSTANBUL

1 ARALIK 1981

(Yayın No:TÜSİAD-T/81.12.72)

Not: Bu rapor, TUSIAD Genel Sekreteri E.İhsan Özal tarafından 2-7 Kasım 1981 tarihlerinde yapılan II. Türkiye İktisat Kongresinde Dış Ekonomik İlişkiler Komisyonuna sunulan tebliğden yararlanarak hazırlanmıştır.

DIŞ YARDIMLAR

Önsöz	I-II
Bölüm I Giriş	1
Bölüm II Dış Yardım ve Krediler	3
Bölüm III Batı Bloku Yardımları	13
Bölüm IV OPEC Yardımları	25
Bölüm V Doğu Bloku Yardımları	29
Bölüm VI Yardım Veren Diğer Ülkeler ve Gönüllü Kuruluşlar	35
Bölüm VII Yardımlara İlişkin Sorunlar	37
Bölüm VIII Sonuç	43

Ö N S Ö Z

Dış yardım ve krediler uluslararası diplomatik ilişkiler ile ekonomik ilişkilerin büyük ölçüde iç içe girdiği özel bir sahayı oluşturur. Gerçekten, diplomasi bir ülkenin uzun vadeli ekonomik çıkarlarını sonsuza uzanan bir zaman perspektifi içinde maksimize etmeğe çalışırken ekonomi bilimi aynı ilişkileri belli zaman süreleri içinde ve bireysel planda ele alır. Bir milletin kültür seviyesine göre belirlenen ekonomik kalkınma seviyesi, diğer milletlerinkinden farklı ve düşük olduğu anda az gelişmişlik olayı ortaya çıkar ve bunun nasıl giderilebileceği tartışılması gereken bir sorun olur.

Az gelişmişlik iki yolla giderilebilir. İç gayretlerin artırılması ve/veya dış kaynaklardan yararlanma.

Olaylar güçlü kültür modeline sahip olan ülkelerde iç gayret seferberliğinin öne alındığını, diğerlerinde ise dikkatlerin dış yardımlara çevrilip içerden sağlanamayan kaynağın dışardan sağlanmasına çalışıldığını göstermektedir.

Yardımanın sağlanması kadar ekonomide gelecekteki borç ödemelerini karşılayacak şekilde rasyonel kullanılması da önem arz etmektedir. Bu iki konuda dengeli hareket edemeyen ülkeler zaman zaman ödeme krizlerine düşmektedirler.

Petrol krizi nedeniyle dış yardım sağlamada devletler yavaş yavaş yerlerini özel bankalara ve OPEC kuruluşlarına devretmeye başlamışlardır. Bugünkü trend devam ederse az gelişmiş ülkelerin dış borçları 1990'da 875 milyar \$, 2000 yılında ise 1 trilyon \$'ı geçecektir. Uluslararası para hareketleri ve sermaye piyasasında A.B.D.'nin rolü zayıflamakta ve Japonya, Almanya ve OPEC'den oluşan üçlü bir grup giderek daha fazla kendisini hissettirmektedir. Çoklu güç merkezlerinin oluşması pratikte süratli karar verilmesini güçleştirmekte ve zaman za-

man kurulan dengeler kolayca bozulmaktadır. Dünya ticareti 1962-72 yılları süresince yılda %8.5 artmışken bu hız giderek yavaşlamış ve 1980'de %1.1'e inmiştir. Dış yardımlar sayesinde yardım veren ve alan ülkelerde birçok sanayinin ayakta tutulduğu gerçeği karşısında dış yardım ve kredilerin ortadan kalkması halinde dünya ekonomisinin 1929'da olduğu gibi altından kalkılamaz bir buhrana itileceği şüphesizdir.

Petrol krizi bütün dünya kaynaklarının artık daha rasyonel kullanılması gerektiğini bütün ülkelere öğretmiş bulunmaktadır.

Bu konudaki dersleri değerlendiremeyen veya geç değerlendiren ülkeler sorunu halletmeyip sadece ertelediklerini artık anlamışlardır.

Günümüz dünya koşullarında kendine yardım etmesini bilmeyen bir ülkeye kimsenin yardım edemeyeceği açıkca telaffuz edilmektedir.

Özetle, dış yardımların uluslararası kuruluşlar ve uygulamalarda vaki ilerlemeler nedeniyle gelecekte yeniden koloniyal bir boyut kazanması beklenemez. Ancak, iyi kullanılan dış yardımın bir ülkenin bağımsızlığını güçlendirdiği, kötü kullanılan bir dış yardımın ise bir ülkeyi daha bağımlı hale getirdiği gerçeği değişmemiştir.

Bu rapor, makro açıdan dış yardımların doğuşunu, seyrini güncel sorunlarını ele almakta ve muhtemel gelişmeleri tartışmaktadır.

DİŞ YARDIMLAR

BÖLÜM I

GİRİŞ

İkinci Dünya Harbinin sonunda koloni statüsünden kurtularak kurulan 60 ülkenin iktisaden geri kalmış durumda bulunmaları ve bu ülkelerin sanayileşmiş batı veya doğu gelişmiş ülkeleri seviyesine erişmek üzere süratli kalkınma gayretlerine girişmeleri ve kendi kaynaklarıyla kalkınmanın arzettiği güçlükler dış kapital yardımını açıl bir sorun olarak ortaya çıkarmıştır.

Eskiden koloni durumunda bulunmamakla beraber türlü sebeplerle iktisaden geri kalmış bulunan diğer ülkeler de (ezcümle, Orta Doğu; Güney Amerika ve Güney Avrupa) aynı gayretlere girişmişler ve kapital açığı yönünden kendilerini eski kolonilerle benzer bir durumda addetmişlerdir.

Esasen harp sonu Avrupa Kalkınması için düzenlenen Marshall Kredileri tatbikatı ve verdiği nisbeten iyi sonuçlar, aynı gayretlerin, geri kalmış ülkelere yapılmasına zemin ve imkan hazırlamıştır.

Aşağıda ayrıca temas edeceğimiz sebeplerle yardım talepleri sanayileşmiş ülkelere, esasen kabul ve teşvik görmüş ve dünya tarihinde ilk defa olarak sermayeler, piyasada cari faizler altındaki nisbetlerle geri kalmış ülkelere akmağa başlamıştır.

Başlangıçta, birkaç gelişmiş ÷lkece benimsenen bu uygulama, geri kalmış ÷lkelerin de tazyiki ile evrensel bir nitelik kazanmış, bu yardımları vermek tek taraflı bir işlem veya lütuf olmaktan çıkarak uluslararası bir yüküm haline gelmiştir. 1980 yılında gelişmekte olan ÷lkelere bütün kaynaklardan 81 milyar dolar yardım sağlanmıştır. Bu yardımın 29.4 milyar doları düşük faiz ve uzun vadeli kalkınma kredileri olup 53 milyarı normal koşullu kredilerdir.

1980 sonu tahminlerine göre gelişmekte olan ÷lkelerin dış borçları 456 milyar \$ civarında olup yıllık borç servisleri 91.4 milyar dolardır. Bunun 45.6 milyar \$'ı ana para ödemesi, 36.8 milyarı ise faiz ödemeleridir.

BÖLÜM II

DIŞ YARDIM VE KREDİLER

A) Tarif ve Kapsamı:

Geniş manada, dış yardım, sanayici ülkelerin ekonomik ve sosyal kalkınmalarını desteklemek amacıyla gelişmekte olan ülkelere sağladıkları uzun vadeli sermaye akımlarına verilen isimdir. Bu tarife, aynı sermaye, mal ve hizmetler dahildir.

Özel Sermaye akımları, kâr maksadıyla yatırımlar yapmalarına rağmen literatürde genel olarak yardım kavramına alınmaktadır. Zira bunların dış ülkelerde yatırım yapmaları ilgili hükümetlerin dış ekonomi politikaları ile yakından ilgilidir. İhracat kredilerinde de durum buna benzemektedir. Devletler bu kredileri ekonomik ve siyasi ekspansiyon siyasetinin bir manivelası olarak kullanmakta ve azaltıp çoğaltabilmektedir.

Dar manada dış yardım, piyasada cari faiz hadlerinden aşağı oran ve koşullarla verilen krediler veya hibelerdir. Bunlara literatürde tavizli krediler denilmektedir.

Bir istikrazdaki taviz nisbeti (hibe unsuru), istikrazın nominal değeri ile ana borç ve faiz ödemelerinin cari piyasa faizi uygulanarak bugüne çevrilmiş değerleri toplamı arasındaki fark olarak tanımlanmaktadır. Bir yardımın kalkınma yardımı sayılabilmesi için taviz payının %25'i geçmesi gerekmektedir.

Gerçekten, bir kredinin yardım vasfını kazanabilmesi için cari kredilerden daha düşük faizleri ve vadeleri olması zorunludur.

B) Dış Yardımların Ortaya Çıkış Sebepleri:

Yardımların ortaya çıkış sebepleri basit bir tahlile elvermeyecek derecede çeşitli ve karışıktır. Kronoloji itibarıyla bazan bir sebep, bazan bir başkası konuda ağır basmış ve sebepler yaşanan devrin genel felsefesine göre yer değiştirmişlerdir.

Biz sırf basitleştirme amacıyla bu sebepleri, tarihi ve kültürel, politik ve askeri, ekonomik ve ticari ve ahlaki ve insani olmak üzere 4 ana grupta toplayarak tartışacağız.

a) Tarihi ve Kültürel Sebepler: Dünya ticaretinin ötedenberi ve özellikle sömürgeler devresinde gelişmiş metropollardan finanse edilmesi, siyasi egemenliğe kavuşan ülkelerin aynı mali ilişkileri bir müddet daha devam ettirmelerini zaruri kılmıştır. Sömürgeci ülkeler ise kültürlerini yayma amacıyla bu ilişkilerin devamını tasvip ve teşvik etmişlerdir. Bir sömürgeyi anavatan içinde masnetmek amacıyla bu kabil akımların bazan mübalağalı derecelerde yüksek tutulduğu da vakidir. Bu gayretleri bilhassa birinci dünya harbinden önce İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda ve İtalya'nın dış ödemelerinde açıkça müşahade etmek mümkündür.

b) Politik ve Askeri Sebepler: İdeolojik sebeplerle dünyanın birbirine zıt bloklara ayrılması ve tarafsız ülkelerin bir tarafa temayülünün kaçınılmazlığı karşısında stratejik ehemmiyeti olan bölgelerdeki hükümetlerin karşı bloka geçmesini önlemek veya kendi tarafına çekmek amaçlarıyla yardımlar yapıldığı vakidir. Bu sahada askeri yardımlar baş rolü oynamakta ise de iktisadi yardımlar genellikle askeri yardımla beraber verilmişler ve birbirlerini ikmal etmişlerdir. Politik sebeplerle yardım bir nevi bir bloka girişin veya karşı blokta yer almayıp nötr kalmanın bir fiyatı olmaktadır. Bu konuda Liska ve Little şunları yazmaktadır. (1) (2) "Tarihte yardımların dış politika aracı olarak ilk kullanıldığı yerin İtalya'da rönesans prenslikleri olduğu bilinmektedir. 17-18'nci asırlarda iktidar dengesini manipule etmek üzere yardımlar devamlı olarak kullanılmıştır. Bugünkü modern yardımlarla karşılaştırıldığı takdirde milli savunma veya savaş gücünün bir ülkenin kendi askeri mevzileri haricinde daha ucuza sağlandığı haller mevcuttur. Bugünkü askeri yardım ve sivil yardımlar için doğru olan şey ogünlerde de aynen varitti. Aradaki fark sadece yardım ve politik hedeflerin daha az sarahatle belirtilmiş olmasıdır. Eskiden, politik gaye sağlanamadığı takdirde yardım geri istenilirken bugün buna

¹Liska, The New State craft, Univ. of Chicago. 960 P.38

²International Aid Little-Clifford, 1965 P.22

imkan yok gibidir. Ancak yardımların kesilmesi, durdurulması olaylarına rastlanmaktadır. (Pakistan, Hindistan - Keşmiş misali) 19'cu asırda ise hükümet yardımları hükümetlerin zaafı dolayısıyla müessir bir dost satınalma vasıtası olmaktan çıkmış, özel mali akımlar bunun yerine geçmiştir. Bunun en iyi misali Fransa'nın Çarlık Rusyasına yaptığı istikrazlardır. Bunlar müttefik kazanmak maksadıyla okadar süratle büyümüşlerdir ki ittifak Fransa'dan ziyade Rusya'nın işine yaramış ve bu sayede Ruslar Balkanlarda büyük nüfuz kazanmışlardır. Birinci dünya harbi sonunda Rusya belki de bu yardımlara güvenerek sosyal reformlar yapmamış ve bu yüzden rejim devrilmiş ve Fransaya olan borçlar da ödenmemiştir.¹

c) Ekonomik ve Ticari Sebepler: İç ekonomide fazla kapasite olması ve rakip ülkelere nazaran daha fazla mal satma pazarları ele geçirmenin zorunlu olduğu hallerde yardım verildiği ekseriya müşahade edilmektedir. Zira, bu gaye ile sağlanan yardımlar; yardımsız mal satmağa çalışan rakipleri kolaylıkla bertaraf etmekte ve ticari alışkanlık veya yedek parça yenileme ihtiyaçları ile yardımla başlayan ilk ticari muamele, müteakip yıllarda normal kanallardan devam etmektedir. Hatta, bugün için bazı istihsal vasıtası imal eden ekipmanı düp pazarlarında bütün sanayileşmiş ülkelerin kredi ile satmaları, yardımların niçin bütün Batı ülkeleri tarafından kolaylıkla benimsendiğini açıklayacak mahiyettedir. Dış ticarete dayanan bütün ülkeler de dış yardım sahasına giriş bu suretle ticari ekspansiyonun bir vasıtası olmuş bulunmaktadır.

d) Ahlaki veya İnsani Sebepler: Bilhassa Birleşmiş Milletler ailesinin işlediği ve dünya efkariummumiyesini etkileyen yardımların insani ve ahlaki sebepleri, teknik gelişmeler sebebiyle dünya küçüldükçe daha müessir hale gelmeğe başlamıştır. Yardımda gaye, bütün milletleri eşit hale getirmek değil, bütün insanlığın minimum ihtiyaçlarını sağlayacak seviyeye getirilmesidir. Milli hudutlar içinde sosyal hizmetlerin münakaşasız kabulü, buna

¹H.Feis, Foreign aid and Foreign Policy, St. Martin Press, 1964

mukabil dış felaketlere göz yumulması içerdeki nesillere ahlak içi bir eylem olarak gösterilemez. Bir ülke içinde aşırı gelir farkları nasıl uzun vadede devam ettirilemezse dünyada da devam ettirilemez. İnsanoğlunun dünyada sulh içinde yaşaması birbirleriyle yardımlaşmaları ile mümkündür.

Eskiden "gözden uzak gönülden uzak olan geri kalmış halkların durumu bugün, televizyon, sinema, vs. yollarla bütün dünyanın gözlemine açılmıştır. Bu açıdan ahlak faktörünün dünya küçüldükçe daha da etkili olabileceğini söylemek mümkündür.

C) Dış Yardım Teorileri:

Yukarda sözü geçen sebeplerle hangi geri kalmış ülkeye yardım yapılacağı tespit edildikten sonra yardımın ne miktarda olması gerektiği suali sözkonusu olmuş ve bu konu da birçok görüş ve teoriler ortaya atılmıştır.

Bugün yardım isteyen ülkelerin tutarlı bir plan veya programa sahip olmaları, yardım verenlerce ilk şart olarak öne sürülmektedir. Uygulamada hazırlanan planlar belli bir kalkınma hızına erişmek üzere ne kadar yatırım yapılması gerektiğini ve bunun da ne kadarının iç tasarruflar, ne kadarının dış yardım ile kapatılabileceğini öngörmektedir. Yardım verenler gösterilen dış açık rakamının doğruluğunu araştırmakta ve programlanmış hedeflere erişmesi için geri kalmış ülkeye verebilecekleri yardımı belirtmektedirler.

Yardım miktarının tespiti konusunda ne gibi esaslara riayet edileceği hususu muhtelif teorilerin ortaya atılmasını gerektirmiştir:

a) Yardım sağlanacak ekonominin yardımı masnetme kapasitesine göre miktarın ayarlanması gerektiği ileri sürülmüştür. Bir ekonominin masnetme yeteneğini elde hazır proje bulunması, yardımı kanallize edecek idari ve mali aranjmanların yapılabilmesi, teknik kolaylıkların sağlanması, projenin teknik ve ekonomik

yapılabilirliğinin bulunması vs. gibi hususlar tayin etmektedir.

Gerçekten, yardım almağa çalışan yüzü geçkin ülke bulunduğu düşünülürse yardımın en çabuk ve verimli şekilde kullanacak ülkelere gitmesi ve ülkelerin buna göre bir sıraya konması gerekmektedir. Ancak, yardım isteyenler arasındaki gelir farkları, yardımların proje hazırlama ve massetme kabiliyetinin artırılmasında da kullanılabilirmeleri sırf bu kriterle yardım tahsisinin bazı mahzurları olabileceğini ortaya koymuştur.

Ayrıca, bir memleketin kalkınma trendini belli projelerin prodüktif olup olmadığının tespiti yolu ile ölçülemeyeceği zamanında yapılan kritik reformların sonuçları her zaman değiştirebileceği ileri sürülmüştür.

Yardımanın muhtelif ülkelerdeki marjinal katkısı yardım verenlerce, başka sebeplerle nazara alınmasa bile, massetme kabiliyetinin düşüklüğü mühim bir engel olduğundan ilgili hükümet plancılarının planlama safhasında konu üzerinde ehemmiyetle durmaları gerekmektedir.

b) Diğer taraftan, massetme yaklaşımına karşıt düşen ve mümkün mertebe fazla projenin aynı zamanda başlatılmasının kalkınma için gerekli olduğunu savunan görüşler de vardır. Rosenstein-Rodan müteaddid prodüktif proje beraber ele alınırsa, birbirlerine pazar teşkil edeceklerini ve başarının daha kolay olacağını iddia etmektedir. Leibenstein, ise nüfus tazyikini gidermek ve kalkınmanın kendi kendini tutan bir aşamaya girebilmesi için kritik bir minimum bulunduğunu söylemektedir. Massetme yaklaşımı yardımın dağıtılmasını gerektirirken son iki teori tersine yardımın belli ülkelerde konsantre edilmesi gibi bir neticeye varmaktadırlar.

c) Prof. Rostow ise geri kalmışlığa ve kalkınmaya olan engellerin bertaraf edildiği devreye Take-off ismini vermekte ve bu devrede modern faaliyetlerin hakim duruma geçtiğini ve kalkınmanın adetler ve kuruluşlara mal edildiğini belirtmektedir. Bu görüş, yardım konusunda uygulama yeteneğinden mahrum ise de kalkın-

manın kendi kendine devam etme kapasitesine varmak maksadıyla verilmesi ve take-off'a girişin ise yardımın bitiş noktası olarak tarif edilmesine yol açmıştır.

Aynı esaslardan mülhem olarak Türkiye'de ekonominin viabiliteye varacağı tarihten, yani tavizli dış yardımlar alınmasına son verileceği noktadan söz edilmektedir.⁽¹⁾ Viabilite, mefumu tamamen arbitrer bir deyim olup kalkınma seviyesini aksettirmekten uzaktır. Zira, ekonominin tavizli kredi almaktan müstağni kalabileceği devre 200 ₺ ferdi milli gelir seviyesinde olabileceği gibi 400 ₺ seviyesinde de gerçekleştirilebilir.

d) Yukarda sayılan teorilerin yapılacak yardım miktarının hesabına imkan verecek bir nitelikte olmaması doğrudan doğruya dış açığı, tasarruf veya döviz açığına dayandıran görüşlerin ortaya atılmasını gerektirmiştir.

Bilindiği üzere, Dış Yardımlar iki yol ile bir ülke ekonomisine katkıda bulunurlar. Birincisi iç tasarruflara net bir ilave teşkil ederler ve yatırımların miktarını artırırlar. İkincisi ise ülkenin ithal etme gücüne ilavede bulunurlar. Aynı esaslardan hareketle bir memleket planlamasında tasarruf açığı denildiğinde iç tasarruflarla iç yatırımlar arasındaki fark, döviz açığı deyiminden ise ithalat ile ihracat arasındaki fark kasdolunmaktadır. Aslında iki açığın aşağıda gösterildiği üzere teorik olarak eşit olması gerekmektedir.

$$\begin{aligned} S &= I + X - M \\ Y &= C + S \end{aligned} \quad (2)$$

1 ve 2 nolu denklemden

$$\begin{aligned} C + S &= C + I + X - M \\ S &= I + X - M \\ I - S &= M - X \end{aligned}$$

¹ Burada tavizli dış yardımdan kasdolunan program yardımları olup projeler dahil değildir.

Kaynak açısından da iki açığın aynı olması gerekir. Zira, dış yardım ek kapital mallarını ekonominin emrine amada kılmakla hem tasarrufları, hem de ithalatı artırmaktadır. Bu durumda da tasarruflar, ithal fazlası şeklinde tecelli etmektedir. Yani dış yardım ithalat fazlasına eşit olmaktadır.

Uygulamada bu iki açık eşit değilse onun ilgili ülke kalkınması açısından darboğaz teşkil ettiği neticesine varmak gerekir.

Bütün geri kalmış ülkeler açısından tasarruf açığının mesela 1970 yılı için 6-7 milyar dolar olduğu ve döviz açığının ise 12-20 milyar \$ arasında bulunduğu tahmin edilmiştir.¹ Tahmin metodolojisi bittabi tasarruf ihtiyacının yıllar itibariyle azaldığını, ithal ihtiyacının ise arttığını farzettüğinden açık birbirine yaklaşacak yerde uzaklaşmaktadır. Halbuki (bu iki açığın) telifi zarureti açıktır.

Esasen Ex Ante bu iki açık farklı olsa bile keynesçi eşitlik zorunluluğu dolayısıyla ex post birbirine eşit olmaları gerekir. Şayet Ex ante döviz açığı, tasarruf açığından küçük ise yatırımlar gerçekleşemez ve iki açık birbirine yaklaşır. Ayrıca, iki açık yaklaşımı/sermaye hasıla ile gelir/tasarruf oranlarını sabit addetmekte ve ona göre açığı bulmaktadır. Halbuki, bu iki oran devamlı değişime maruzdurlar.

e) Netice olarak, yukarda anılan teorilerin bir tek ülke için kesin bir sonuç vermediğini, hepsinden istifade suretiyle her memleket ihtiyacının teker teker tespiti gerektiğini, özellikle, iki açık yaklaşımının münferit ülkelerden ziyade bütün geri kalmış ülkelerin toplam ihtiyaçlarını tespit bakımından faydalı olduğunu söyleyebiliriz.

¹ Trade ait and development, J.Pincus.
1967, McGraw Hill P.297.

Petrol fiyatlarındaki artışlar nedeniyle gelişme halindeki ülkelerin kaybı her yıl 10 milyar \$ civarındadır ve bu kayıp ihracatlarının %15'ine tekabül etmektedir. GYÜ tediye açıkları 1972'de 5 milyar \$ iken 1988'de 25 milyara, 1980'de ise 50 milyar \$'a çıkması tahmin edilmektedir.

D) Yardımın Nevileri:

a) Yardımlar tahsis yerlerine göre proje veya program yardımları şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Program yardımları bir memlekette mevcut istihsal kapasitesinin ihtiyacı olan ithalatın finansmanında kullanılan yardımlardır. Proje yardımları ise bir istihsal ünitesi yaratmak üzere yapılacak yatırımları finanse eden yardımlardır. Hatta yardımların %17'si program yardımı şeklinde verilmektedir.

Proje yardımları, kurulacak istihsal ünitesinin ihtiyaçlarında sarfedildiğinden program yardımlarına nazaran çok geç kullanılmaktadır. Program kredileri süratle kullanılması ve cari ihtiyaçları karşılaması sebebiyle mevcut "istihsal kapasitesinin verimini artırır ve kullanan ülkenin dış ticaret sistemini daha libere etmesini sağlarlar.

Proje kredileri yeni bir istihsal ünitesi yaratması hesabıyla yardımın verimli sahalara gitmesini bir nevi garanti altına alırlar, buna karşılık, sırf mevcut bir kredi kullanılsın mülahazasıyla kapital entansitesi yüksek projelerin seçilmesi gibi bir mahzuru da haizdirler.

b) Yardımlar kaynaklarına göre ikili yardımlar, çok taraflı yardımlar şeklinde ikiye ayrılmaktadır. İkili yardımlar iki ülke arası sağlanan, çoklu yardımlar ise uluslararası kuruluşlar tarafından yapılan yardımlardır.

Yukarda II. Bölümde zikrettiğimiz tarihi politik ve ekonomik nedenler dolayısıyla yardımların ikili olarak sağlanması tercih edilmekte ve uluslararası kuruluşların payı yıldan yıla artmakta ise de hale sadece tüm yardımlar içindeki hissesi %18'e ulaşmış bulunmaktadır.

İkili yardımlar genellikle bağlı olmasına karşılık çok taraflı yardımlar serbest ve büyük ölçüde proje finansmanıya ilgilidirler.

Çok taraflı yardımlar aşağıdaki uluslararası kuruluş tarafından karşılanmaktadır. Birleşmiş Milletler, Bölge Bankaları, Dünya Bankası Grubu (IBRD, IDA, IFC).

c) Veriliş şekline göre yardımlar kapital yardımlar, teknik yardımlar şeklinde 2 grupta incelenebilir. Kapital yardımları yukarda incelediğimiz proje, program kredileridir. Teknik yardımlar, belli bir bilgi ve tekniğin geri kalmış ülkelere naklini hedef alan yardımlar olup genellikle tamamı veren ülkeye bağlı ve genellikle hibe olarak sağlanan yardımlardır.

d) Diğer bir tasnif şekli yardımın kullanılış prosedürüne göre yapılabilir. Bağlı ve serbest yardımlar. Serbest yardımlar da kredi nakit olarak borçlunun emrine verilmekte iken bağlı yardımlarda kredi limiti içinde yardımı sağlanan ülkeden mübayaaya yapılmasına müsaade edilmektedir. Yardımların bağlı olması yardımın etkenliğini büyük ölçüde düşüren bir faktör olup bu konuya aşağıda temas edeceğiz.

BÖLÜM III

BATI BLOKU YARDIMLARI

Başlayış ve Seyri:

Birinci dünya harbinden önce İngiltere en büyük sermaye ihracatçısı idi. 1874 ile 1914 yılları arasında yapıldığı tahmin olunan 44 milyon dolar uzun vadeli yabancı yatırımların 2/5'i İngiltere, 1/5 Fransa, 1/4'ü ise Almanya, Hollanda, Belçika ve İsviçre'ye ait bulunuyordu.¹ Bu sermayelerin %50 Avrupa ve Kuzey Amerika'ya, %10'nu ise Çin hariç Asya'ya müteveccih bulunmakta idi. Başka bir ifade ile bu akımlar daha ziyade gelişmiş ülkeler arası mahiyette idi. 1914 yılında Hindistana giden İngiliz sermayesi genel toplamın sadece %10'nuna tekabül ediyordu. 19'ncu asırda İngiliz sermayesinin %30'u hükümetlere, %40 demiryolu şirketlerine, %5 ise diğer kamu hizmetlerine tahsis edilmiştir. Bunlar gittikleri geri kalmış ülkenin daha iyi bir şekilde metropolün ihtiyaçlarına hizmet edebilmesi için yapılan yatırımlardı. İkinci dünya harbinden sonra Avrupa'nın harp sıkıntıları dolayısıyla sermaye ihracatçısı olarak ABD başa geçmiştir. 1920-1929 yıllarında ABD sermaye çıkışları devamlı olarak İngiltere'yi geçmeğe başlamıştır.² 1929 bunalımı ile birlikte evvelce giden sermayeler, İngiltere ve Amerika'ya dönmeğe başlamışlar ve bu arada özellikle geri kalmış ülkelere doğru ters bir adım vukua gelmiştir.

İkinci dünya harbinden sonra özel sermaye hareketleri başlamakla beraber, daha ziyade gelişmiş ülkeler arasında temerküz etmiş Latin Amerika hariç, özellikle Asyaya giden akımlar hiç mesabesine inmiştir. Bu sebeple eski politik iktisadi ve ticari ilişkileri devam yükü Stalin'in ölümüne kadar Batılı hükümetlere özellikle ABD'nin üzerine düşmüştür.

¹UN, International capital movements during the interwar period

²A.Salter, Foreign Investment, Essays in international finance, February 1951, P.5

1946-1950 yıllarında sömürgeci yerli hükümetlere otoriteyi terk etmişlerdir. ABD ise en büyük ticaret ortağı olarak Avrupa kalkınması ile birinci derecede meşgul olmuştur. Ayrıca, bu devrede, geri kalmış ülkeler harp dolayısıyla ekipman mübayaasında bulunamadıklarından büyük rezervlere sahip ve dolayısıyla yardıma da muhtaç bulunuyorlardı.

1950-1956 yıllarında ise Avrupa harp yaralarını sarmış ve geri kalmış ülkelerde rezervlerini tüketmişlerdi. Başta Amerika olmak üzere, Avrupa ülkeleri ve multilateral kuruluşlar bu devrede büyük yardımlara başlamışlardır. 1950-55 yıllarında 2 milyar civarında olan ABD yardımları, 1956-60 devresinde 5.3 milyar dolara çıkmış, nihayet 1961-64 yıllarında 6.7 milyarı bulmuştur.

1951-55 yılları arasında yardımların büyük kısmı hibe iken 1960-62 yılından itibaren bu nisbet %50 hibe, %50 istikraz şekline dönmüştür. Mamafih, bu tarihten sonra yardımların faizleri düşürülmeğe, vadeleri uzatılmağa başlamıştır.

Batı yardımları için 1958 yılında kiliseler Dünya Konseyinin bir beyanatı ile gelişmiş ülkelerin milli gelirlerinin %1'ini hibe veya tavizli kredi olarak tahsis etmeleri teklif edilmiş ve BM azalarına bu beyanat dağıtılmıştır. 1960'da BM Genel Kurulu bu tavsiyeyi benimsemiş ve 1964 UNCTAD toplantısında bu fikir daha da genişletilerek kabul edilmiş, bilahare DAC üyeleri tarafından da benimsenmiştir.

Bugünkü Durum

1979 yılında bütün kaynaklardan sağlanan resmi kalkınma yardımları 30 milyar dolar olup 1978 yılına göre cari fiyatlarla %15, reel olarak %5 artmıştır. Bu yardımın 3/4'ü OECD içinde kurulan DAC (Development Assistance Committee) ülkeleri, 1/6'sı OPEC ülkeleri, %6'sı ise COMECON tarafından sağlanmıştır. Bu yardımların verici ülkeler arasında dağılışı aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

A) DAC Ülkeleri Kalkınma Yardımları

1979 yılında DAC yardımları toplamı 22.4 milyar doları bulmuştur.¹ 1978'e göre sabit fiyatlarla %3 artmıştır. Geçen yıllara göre bu artış oranı bir hayli düşüktür. DAC ülkeleri milli gelirleri cari fiyatlarla %13 artarken resmi yardımların GSMH içindeki payı %0.35'te kalmıştır. OECD'nin kabul ettiği yardım objektifi GSMH'nın %0.7 olduğu nazara alınırca gayretlerin derecesi daha kolayca değerlendirilebilir.

RESMİ YARDIMLARIN ÜLKELER
İTİBARIYLA DAĞILIŞI, 1979

	Miktar	Toplama Göre %	GSMH %
A.B.D.	4.684	15.9	0.20
Fransa	3.370	11.5	0.59
Almanya	3.350	11.4	0.44
Japonya	2.637	9.0	0.26
İngiltere	2.067	7.0	0.52
Hollanda	1.404	4.8	0.93
Kanada	1.026	3.5	0.46
İsveç	956	3.2	0.94
Belçika	631	2.1	0.56
Avusturalya	620	2.1	0.52
Danimarka	448	1.5	0.75
Norveç	429	1.5	0.93
İtalya	273	0.9	0.08
İsviçre	207	0.7	0.21
Avusturya	127	0.4	0.19
Finlandiya	86	0.3	0.21
Yeni Zelanda	61	0.2	0.30
OECD Ülkeleri	22.375	76.0	0.35
O.P.E.C.	5.197	17.7	1.44
Suudi Arabistan	1.956	6.6	3.13
Kuveyt	1.099	3.7	5.14
Irak	860	2.9	2.94
Birleşik Arab E.	707	2.4	5.42
Katar	251	0.9	5.60
Diğerleri	324	1.1	0.14
COMECON	1.852	6.3	0.11
Rusya	1.432	4.8	0.14
Doğu Avrupa	420	1.4	0.07
Toplam	29.424	100.0	

¹1980 yılı geçici rakamı 26.7 milyar dolardır.

Yardımların GSMH'nin yüzdesi olarak geri kalmasında en önemli rolü ABD Kongresinin multilateral yardım programını onaylamaması olmuştur. Ülkeler itibariyle bu hedefin 1979 ve 1980'deki durumları ve yardımların büyüklüğü aşağıda açıklanmıştır.

Ülke	G S M H		(Milyon \$)	
	1979	1980	Yardım Miktarı	
	%	%	1979	1980
Avusturalya	0.52	0.48	620	657
Avusturya	0.19	0.23	127	174
Belçika	0.56	0.48	631	575
Kanada	0.46	0.42	1026	1036
Danimarka	0.75	0.72	448	464
Finlandiya	0.21	0.22	86	106
Fransa	0.59	0.62	3370	4041
Almanya	0.44	0.43	3350	3518
İtalya	0.08	0.17	273	678
Japonya	0.26	0.32	2637	3304
Hollanda	0.93	0.99	1404	577
Yeni Zelanda	0.30	0.27	61	60
Norveç	0.93	0.82	429	473
İsveç	0.94	0.76	956	923
İsviçre	0.21	0.26	207	246
İngiltere	0.52	0.34	2067	1785
A.B.D.	0.20	0.27	4684	7091
Toplam	0.35	0.37	22375	26708

Resmi yardımların koşulları son on yılda önemli ölçülerde düzelmiştir.

RESMÎ YARDIMLARIN KOŞULLARI

1979

	Ortalama Taviz Oranı		Hibe Yüzdesi		Kredilerde Taviz Oranı		Pledge Olarak GSMH Yüzdesi	
	1978	1979	1978	1979	1978	1979	1978	1979
Avusturalya	100.0	100.0	100.0	100.0	-	-	0.59	0.51
Avusturya	65.8	(86.1)	48.8	76.9	(33.1)	(39.7)	0.27	0.19
Belçika	98.6	98.1	92.2	89.9	81.7	81.0	0.63	0.65
Kanada	96.0	97.2	73.5	80.5	84.7	85.3	0.65	0.44
Danimarka	94.7	96.7	69.9	77.0	82.3	85.6	0.97	0.86
Finlandiya	99.0	96.6	96.8	91.2	70.0	60.8	0.23	0.22
Fransa	(92.4)	93.5	87.9	88.7	(37.0)	(42.3)	0.74	0.78
Almanya	87.4	84.6	59.1	57.6	69.3	63.7	0.52	0.62
İtalya	99.8	(99.6)	99.6	99.4	(55.2)	(55.2)	0.15	0.22
Japonya	75.1	77.8	48.1	50.0	51.5	54.7	0.33	0.36
Hollanda	92.4	92.1	80.2	79.9	61.7	60.6	1.12	1.09
Yeni Zelanda	100.0	100.0	100.0	100.0	n.d	n.d	0.35	0.31
Norveç	100.0	100.0	100.0	100.0	n.d	n.d	0.99	0.94
İsveç	99.9	100.0	98.9	99.6	90.0	90.0	0.64	1.11
İsviçre	95.7	95.8	90.8	87.8	52.8	65.4	0.19	0.33
İngiltere	93.9	96.6	88.1	94.6	(49.2)	36.6	0.72	0.72
A.B.D.	89.5	91.7	68.7	75.4	66.3	66.2	0.33	0.30
OECD Ükel.	89.9	(90.9)	73.2	76.7	(61.7)	(61.0)	0.45	0.47

Bu düzelmede dünya konjonktürü nedeniyle faiz hadlerinin yükselmesi de rol oynamıştır. 1979'da bu yardımların %76.7'si hibe şeklinde verilmiştir. Kredilerin taviz oranı 1978'de %61.7 iken 1979'da %61'e düşmüştür. Bu oran 35 sene vade %3 faiz, 10 sene ödemesiz devreli bir krediye tekabül etmektedir. Ortalama taviz oranı 1978'de 89.9 iken %90.9'a çıkmıştır.

Bu durumda, ortalama taviz oranı DAC ülkelerinin 1978'de kabul ettikleri minimum %86 objektife nazaran halen daha yukarda bulunmaktadır.

1978 Mart ayında toplanan UNCTAD Bakanlar seviyesindeki Konsey toplantısında DAC ülkeleri yardım koşullarını geriye doğru hafifletme kararı almışlardır. Bu konuda bütün ülkeler hazırlıklarını bitirmemiş olmakla beraber DAC grubu 7 milyonluk bir borcu kapsayan, yıllık faiz yükünü 100 milyon dolar azaltan bir program uygulamaya başlamıştır.

Kalkınma yardımlarının kullanılması çoğunlukla veren ülkede yapılacak alımlara bağlı olup bu konuya ayrı bir bölümde tartışacağız.

Kalkınma yardımları geliştirmekte olan ülkelerin dış açıklarının ortaya çıkış şekline göre değişik formlarda sağlanmakta devam etmektedir.

Batı ülkelerinin teknik yardımları 1979 sonu itibariyle 4.6 milyar dolara ulaşmış bulunmaktadır. İkili yardımların %28'i teknik yardım şeklinde verilmekte olup bunların bir kısmı burs, bir kısmı ise uzman ve gönüllülere ait giderlerin karşılanması şeklindedir. DAC ülkelerinin 1979'da verdiği bursların adedi toplam olarak 86 bin, uzman ve gönüllülerin sayısı ise 37.000 olup son beş yıla göre burslarda bir artma, uzmanlarda ise bir azalma trendi gözlenmektedir.

Bir sektörle ilgili olmayarak verilen yardımların payı 1979'da %28 olup bunun %17'si ithalat finansmanı, %3'ü ise borç erteleme ile ilgilidir.

Piyasa Koşulları ile Sağlanan İmkanlar
Gelişmekte olan ülkelerin özellikle petrol fiyatlarındaki artış üzerine giderek artan dış finansman açıklarını sadece kalkınma yardımları ile finanse etme olanağı kalmamıştır. Ayrıca, OPEC ülkeleri dış fazlalarını ihtiyacı olan ülkelere transfer için OECD ülkeleri banka ve sermaye piyasaları son 7-8 senedir çok aktif bir faaliyet içine girmişlerdir.

1979'da piyasa koşulları ile 86.6 milyar dolar brüt, 53.3 milyar dolar net bir sermaye akımı gelişmekte olan ülkelere muhtelif isimler altında gerçekleştirilmiş bulunmaktadır.

Bunların dağılımı şu şekildedir: (1979)

Gruplar	Brüt Ödeme Milyar \$	Net Ödeme Milyar \$	Koşullar			Kümülatif
			Vade	Ödemesiz Devre	Faiz	
Multilateral	4.5	4.2	18	5	9.0	28.0
İhracat Kredil.	24.2	10.8				100.5
a) Kamu	5.4	1.5	10	1	7.0	20.5
b) Özel	18.8	9.3	7	1	8.5	80.0
DAC Dışı Tica- ri Krediler	6.4	4.7	6	-	7.5	16.0
Tahviller	(4.0)	(3.0)	9	n.d	11.0	16.8
Özel Bankalar	33.0	16.7	10	2	13.0	124.0
Yabancı Sermaye	14.5	13.5	-	-	-	110.0
Toplam	86.6	53.3			*	395.3

DAC ülkeleri GSMH'lerinin %0.77 oranında piyasa koşulları ile krediler sağlamaktadırlar. 1979'da toplam 49.6 milyar dolar bu yolla sağlanmıştır. Bunların %50'si ABD, İngiltere, Japonya tarafından sağlanmaktadır. GSMH'nin yüzdesi olarak, İsviçre (%5), İngiltere (%2), Belçika (%1.4), İtalya (%1), Fransa (%1) en önemli kredi veren ülkeler arasındadır.

Piyasa Koşulları ile Sağlanan Multilateral Yardımlar

Bu grupta Dünya Bankası ile bölgesel kalkınma bankalarının yardımları 1973'de 3 milyar dolar iken 1979'da 9 milyara ulaşmıştır.

Ülke ve projelere göre değişmekle birlikte bu kuruluşların kredilerinde vade 18 yıl, 5 yıl ödemesiz devre ve faiz %8-9'dur. Faizlerde taviz oranı %10-15 civarındadır. (Kalkınma yardımlarında minimum taviz oranı %25'tir.)

Dünya Bankasına sağlanan yeni 40 milyar dolarlık kapital olanağı bankanın gelecekte kredilerinde %5 reel artış yapmasına olanak verecektir. Multilateral kuruluşlar, özel bankalar, ikili krediler, ihracat kredileri, diğer multilateral kuruluşların sağladıkları imkanlarda koordinatör olarak ve ortak finansör olarak önemli fonksiyonlar görmektedirler.

1979 yılında IBRD ve IDA, 550 milyon doları özel olmak üzere ek kaynak olarak 3.2 milyar ortak finansman karşılığı 4.1 milyar dolarlık yatırım gerçekleştirmiştir. 1979 devresinde bankanın ortak finansman yüzdesi %60'dan %80'ne çıkmıştır.

Ortak finansman, hem banka, hem ihracat kredilerinde IBRD'nin tecrübesinden bütün finansörlerin istifadesini ve önemli ölçüde finansman yönetim giderlerinde tasarrufu sağlamaktadır.

Ihracat Kredileri: (1979'da net ödeme %0.8 milyar dolar)
DAC ülkeleri ihracatının %20'sini finanse etmekte ve faizleri %25 civarında subvansiyona tabidir. Gelecekte, ihracat kredilerinin yılda %20 artarak devam etmesi beklenmektedir. Hükümetler bu kredilerin seyri ile yakinen ilgilenmektedirler.

Özel Bankalar (Net ödeme 16.7 milyar dolar)

1973-74 petrol krizinden sonra özel bankalar petrol ihraç eden ülkelerin döviz fazlalarını ihtiyacı olan gelişmekte olan ülkelere transfer için çok önemli rol oynamağa başlamışlardır. 1977-80 devresinde gelişmekte olan ülkeler bu fonların 1/3 ile 1/2'si arasında bir miktarı özel bankalardan kredi şeklinde almışlardır. Bu sayede gelişmekte olan ülkeler ithalat, yatırım, sonuçta kalkınmalarını daha yüksek seviyede tutabilmişler ve petrol fiyatlarının yarattığı ödeme krizlerini bu yolla atlatmağa çalışmışlardır.

1970-78 devresinde banka kredileri 3 milyar dolardan 22 milyar dolara yükselmiştir. (Gerçek fiyatlarla artış üç mislidir) Bu devrede Latin Amerika ve Avrupa ülkeleri ilk planda bu kaynağı kullanmışlardır. 1979'da bu krediler tekrar 17 milyar dolara

inmiştir. 1978 ve 1979 yıllarında bu kredilerin ülkeler itibarıyla dağılışı şöyle olmuştur.

	1978	1979
	<u>Milyar \$</u>	
4 Latin Amerika Ülkesi Arjantin, Brezilya, Şili, Meksika	10	9
5 Avrupa Ülkesi İspanya, Yunanistan, Portekiz, Türkiye, Yugoslavya	3	5
11 OPEC Ülkesi	5	2
Diğer Ülkeler	4	4
(En az gelişmiş grup)	0.5	0.5
Toplam	22	20

Banka kredilerinin 1979'da azalmasının en önemli nedeni Brezilya'nın bu şekildeki kredileri almama kararıdır.

Bu kredilerin koşulları 1975 yılında 6 yıl iken 1979'da 10 seneye çıkmış, 1979'da tekrar 8 seneye inmiştir. Faiz oranları (LIBOR + Spread) 1974 %12'yi geçerken, 1977'de 8'in altına inmiştir. 1978'de tekrar %11 olmuş, 1979'da %12'yi geçmiştir. Doların yükselmesi nedeni de faizlerde yükselme eğilimi göstermektedir. "Spread" gelişen ülkeler için 1978'de %2 iken 1979'da %1'e inmiş, halen 1-2 arasında seyretmektedir.

Bankalar için çok kârlı bir faaliyet türü olan bu kredilerin gelecekte devam edeceğini söylemek mümkündür. Ancak, özel bankalar bireysel olarak ülkelerin ekonomik durumlarını ve geri ödeme kapasitelerini yakından tanımakta güçlük çektiklerinden bu kredilerde ülkeler açısından zaman zaman sıkıntılar olmasını, geri ödeme krizleri ile karşılaşılmasını beklemek normal olacaktır. Bu sıkıntılar özel bankaların IMF'in yaptığı incelemeleri, değerlendirmeleri ve IMF tavsiyelerini daha yakından takip suretiyle mümkün mertebe azaltılabilecektir.

Tahviller:

1971-1978 yılları arasında uluslararası sermaye piyasalarına tahvil çıkarma suretiyle borçlanan gelişmekte olan ülke sayısı 11'den 26'ya çıkmıştır. 1975'de 0.4 milyar olan tahviller 1979'da 3 milyar dolara yükselmiştir. Son üç yılda bu kaynağı, Meksika, Brezilya, Cezayir ve Venezuela daha sık kullanmışlardır.

Tahvil piyasasının avantajları şöyle özetlenebilir:

- Bir ülkenin tahvil piyasasına girmesi onun mali gücünün sağlamlığının önemli bir göstergesidir. Bu tahviller borsada alınıp satılan önemli bir yatırım aracı olmakta ve o ülkenin geri ödeme kapasitesinin hesabında, diğer krediler gibi hesaba dahil edilmektedir.
- Bu tahviller genellikle sabit faizle çıkarıldığından piyasanın değişikliklerinden etkilenmemektedir. Buna karşılık tahvil faizleri %0.5 ile %1.25 arasında daha pahalıdır.
- Tahvil vadeleri diğer kredilere göre daha uzundur. (8-10 sene)
- Bu tahvil gelirlerini çıkaran ülkeler serbestçe kullanma olanağına sahiptirler.

Bu piyasaya girmenin en emin yolu gelişmekte olan ülkenin mali yapısının ve mali yönetiminin çok sağlam olduğuna piyasanın gerçekten inanmış olmasını sağlamaktır. Siyasi tazyikle veya banka garantileri ile bu emniyetin sağlanması son derece güçtür.

Yabancı Sermaye:

Gelişmekte olan ülkelere kaynak sağlaması itibariyle kısaca yabancı sermayenin oynadığı role miktar olarak değineceğiz.

Yabancı sermaye diğer kredilerden bu hususlarda önemli farklılıklar arz etmektedir. Yabancı sermaye fonlarla birlikte ayrıca, teknoloji, know-how, girişim ve yönetim kabiliyeti, getirir. Sağladığı başarı ölçüsünde kârını geri götürür, süresi sonsuzdur. Bu açıdan bu kaynağın faiz oranlarını saptamak olanaksızdır.

1970'den sonra yabancı sermaye yılda nominal %15, reel olarak %5 artarak 1979'da 13.5 milyon dolara yükselmiştir. Bu yatırımlar diğer yardım şekillerine göre yavaş, buna karşılık OECD ülkelerinin iç yatırımlarına göre üç misli daha hızlı olarak gelişmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde yatırımların GSMH'nin %20'sine tekabül ettiğini ve yılda %6 hızla arttığını burada hatırlamak lazımdır.

Yabancı sermaye yatırımlarının %82'si ABD, İngiltere, Japonya ve Almanya tarafından sağlanmakta ve 2/3'ü Latin Amerika ülkelere gitmektedir. Kümülatif olarak 1979 toplam 110 milyardır. Kâr ve ana para transferi 1979'da 15 milyar dolar olmuştur.

Bütün ülkelerde yabancı sermaye olmasına karşılık bazı ülkelerde daha yoğundur. Bunlar Brezilya, İspanya, Meksika olup toplamın %25'ine tekabül etmektedir.

BÖLÜM IV

OPEC YARDIMLARI

1969-1971 yıllarında OPEC ülkeleri resmi kalkınma yardımlarının %15'ini sağlamakta iken 1978 yılında bu oran %25'e çıkmıştır. OECD ülkeleri 22.3 milyar dolar yardımlarına karşılık OPEC yardımı 5.1 milyarı bulmuştur. OECD ülkelerinde GSMH içinde kalkınma yardımlarının payı 1979'da 0.35 olmasına karşılık OPEC ülkelerinde %1.44'e yükselmektedir. Buna karşılık OPEC ülkelerinin yardım koşulları DAC ülkelerine göre daha azdır.

1979'dan sonra OPEC yardımlarının azalmasının nedeni İran'ın neredeyse tamamen yardım sahasından çekilmiş olmasıdır. Buna karşılık Irak ve Suudi Arabistan yardımlarına daha aktif olarak girmeye başlamışlardır.

VERİCİ ÜLKELER İTİBARIYLA YARDIMLAR

	Kalkınma Kre.Mlr \$			GSMH %			%		
	1975	1978	1979	1975	1978	1979	1975	1978	1979
DAC Ülkeleri	13.8	19.9	22.3	0.36	0.35	0.35	66	78	76
OPEC Ülkeleri	5.5	4.3	5.1	2.94	1.38	1.44	27	17	18
COMECON Ül.	1.4	1.2	1.8	0.13	0.09	0.11	7	5	6
							100	100	100

KALKINMA KREDİLERİNİN KOŞULLARI

	Bağış Oranları			Taviz Oranı			Genel Taviz Oranları		
	1977	1978	1979	1977	1978	1979	1977	1978	1979
DAC Ülkeleri	72	74	77	62	62	61	89	90	91
OPEC Ülkeleri	73	76	62	44	50	48	84	88	80
COMECON Ülk.	41	44	62	52	49	52	71	71	82

1979'da OPEC yardımlarının %61'i ikili hibeler, %16'sı tavizli krediler, %23'ü ise multilateral kredilerden oluşmaktadır. Multilateral kuruluşlara ait bölümün %10'nu Arap fonlarına gitmektedir.

Muhtelif yıllar itibariyle OPEC ile ilgili multilateral kuruluşların verdikleri krediler aşağıda gösterilmiştir.

OPEC YARDIMLARINI DAĞITAN MULTİLATERAL KURULUŞLAR

	(Milyon \$)				
	1975	1976	1977	1978	1979
Arap Ekonomik ve Sosyal Kalkınma Fonları	40	64	87	183	106
Arap Teknik Yardım Fonu	-	1	4	(7)	(7)
Afrika için Arap Kalkınma Fonu	-	2	8	29	42
Mısır Kalkınması için Körfez Kuruluşu	-	250	950	645	-
İslam Kalkınma Bankası	-	-	1	10	15
İslam Dayanışma Fonu	-	6	7	9	10
OPEC Özel Hesabı	-	37	-	-	-
OPEC Fonları	-	-	162	83	91
Afrika Özel Kalkınma Fonu	118	59	13	-	-
Toplam	158	419	1232	966	271

Tabloda görüleceği üzere, 1976 - 1978 yıllarında fonların büyük kısmı Mısır kalkınmasına harcanmış, daha sonra Suriye ve Ürdün

gibi ülkeler birinci plana çıkmış bulunmaktadır.

OPEC ÜLKELERİ VE KURULUŞLARININ
ÜLKELER İTİBARIYLA YARDIMLARI

	İkili Yardımlar Milyon Dolar	Multilateral Yardımlar Milyon Dolar	Toplam Milyon Dolar	Toplam %
Suriye	1.272.6	9.8	1.282.4	30.0
Ürdün	878.4	9.3	887.7	20.8
Sudan	290.8	15.9	306.7	7.2
Bölgesel Arap Yardımı	257.3	-	257.3	6.0
Yemen	115.0	12.2	127.2	3.0
Somali	75.9	10.6	86.5	2.0
Oman	76.5	0.2	76.7	1.8
Mısır	32.4	42.1	74.5	1.7
Moritanya	55.7	0.2	55.9	1.3
Pakistan	42.1	4.9	47.0	1.1
Hindistan	45.0	-	45.0	1.1
Bengaldeş	13.3	10.5	23.8	0.6
Diğerleri	533.8	137.2	671.0	15.6
Sair Hibeler	331.3	-	331.3	7.8
Toplam	4.020.1	252.9	4.273.0	100.0
Uluslararası Kuruluşlar				
I.B.R.D.			425.8	64.3
F.I.D.A.			75.9	11.5
P.N.U.D.			9.1	1.4
Diğer UN			42.1	6.4
Bölge Kalkınma Bankaları			71.8	10.8
Diğer			71.8	10.8
Toplam			661.8	100.0

Piyasa Koşulları ile

OPEC Ülkelerinin Sağladığı Olanaklar

OPEC Ülkeleri 1975 yılında 2.6 milyar dolar piyasa koşullu kredi sağlarken 1979'da bu rakam önemli bir oranda azalarak 1.3 milyar dolara düşmüştür.

1975-1979 OPEC katkısının %60'ı direk, %40'ı multilateral kuruluşlar kanalıyla gelişmekte olan ülkelere kanalize edilmiştir.

OPEC kredileri genellikle %7-8 faizli olup taviz oranı %0-25 arasındadır.

BÖLÜM V

DOĞU BLOKU YARDIMLARI

Doğu bloku yardımlarının tarihi sebepler hariç olmak üzere Batı Bloku yardımları ile hemen hemen aynı sebeplerle yapıldığını söylemek mümkündür. Rusya tarihi açıdan, bugün geri kalmışlığın sebebini eski sömürgeci ülkelere yüklemek suretiyle, esasen bu konudaki tarihi ilişkinin mevcut bulunmadığını beyan etmiş bulunmaktadır.

Sulh içinde beraber yaşama politikası diğer değişiklikler meydanında Doğu-Batı ticaretinde gelişmelere yol açmış ve COMECON azaları batılıların bir organizasyonu olan GATT ve IMF'e aza olmağa başlamışlardır. Bu gelişmeler bu blokun istihsal gücünün blok hudutları içinde daha fazla kalamayarak pazar aramağa başladığını göstermektedir. Dış pazarların kazanılması ise ihracat kredisi veya kalkınma yardımı sağlanmayan ahvalde bariz kalite üstünlüğü veya fiyat avantajına sahip olunmasını gerektirmektedir.

Doğu bloku belli bir devrede kullanılmak üzere büyük miktarlarda proje kredisi teklif etmek, mahalli para ile tediye kabul etmek, patent, royalti, karşılığı istememek suretleriyle Batıya nazaran geri kalmış ülkelere daha cazip gelebilecek yardım programlarıyla ortaya çıkması bu blok yardımlarının ekonomik ve ticari gayelerle yapıldığını göstermektedir.

Askeri yardım yapılan ülkelere yardımın yoğun olması da sebebin sadece ekonomik değil aynı zamanda politik ve askeri olduğunu da açıklamaktadır.

Bugünkü Durum

Rusya ve diğer doğu ülkelerinin son 5 yıl içinde yaptıkları yardımlar aşağıda gösterilmiştir. DAC ülkelerinde yardım performansı GSMH'nin %0.35 olmasına karşılık Rusya için %0.14, diğer doğu ülkeleri için sadece %0.07'dir.

RUS YARDIMLARI

	(Milyon dolar)					
	1974	1975	1976	1977	1978	1979
Program ve Projeler	666	1478	1378	1356	1442	1597
Küba, Kore, Vietnam	223	1046	904	900	900	1150
Diğerleri	443	432	474	456	542	447
Gıda İkrazları	240	10	-	-	-	-
Acil Yardımlar	11	4	1	4	2	117
Burslar	30	35	45	50	55	60
Multilateral	5	5	6	5	6	7
Toplam	952	1532	1430	1415	1505	1781
Ödemeler	297	319	407	403	591	349
Toplam net	655	1213	1023	1012	914	1432
GSMH Oranı	0.09	0.16	0.13	0.12	0.10	0.14

DOĞU AVRUPA YARDIMLARI

	1974	1975	1976	1977	1978	1979
Program ve Proje	264	312	378	333	337	345
Küba, Vietnam	125	125	182	142	142	142
Diğer Ülkeler	139	187	196	191	195	203
Acil Yardımlar	6	-	14	19	104	168
Burslar	16	17	25	30	35	35
Multilateral	4	5	5	5	5	6
Brüt Toplamı	290	334	422	387	481	554
Geri Ödemeler	103	110	115	121	129	134
Net	187	224	307	266	352	420
GSMH Yüzdesi	0.06	0.06	0.07	0.06	0.07	0.07

Doğu Bloku kredilerinde piyasa koşullarına göre taviz oranı 82 olmasına karşılık batı bloku kredileri de %91'i bulmuştur.

Rus yardımları 1979'da 1.4 milyar dolara varmış olup GSMH'nin %0.14'üne tekabül etmektedir. 1979 yılında Küba, Vietnam yardım listesinin başında gelmiştir. Demokratik Yemen 102, Etyopya 87, Kamboçya 85, Türkiye 53, Afganistan 25 milyon dolar yardım almışlardır. Rus yardımlarının tamamı ülkeye bağlıdır.

Diğer doğu ülkeleri arasında Doğu Almanya yardım verenlerin başında (%50) gelmektedir. Diğer doğu ülkeleri daha ziyade ihracat kredileri vermektedirler. Rusya dışı doğu bloku yardımları 1979'da 313 milyon doları bulmuştur.

1979'da Polonya Bengaldeşe 50 milyon dolar, Çekoslovakya Nijerya'ya 50, Bulgaristan Afganistan'a 35 milyon dolar kredi açmışlardır.

Doğu Yardımının Şekilleri:

- 1) Krediler,
- 2) Teknik yardım.

Rus Kredileri ise, devlet ve ticari krediler şeklinde iki gruba ayrılmaktadır.

Devlet Kredileri hükümetler arası anlaşmalarla devlet tarafından, Ticari Krediler ise Ticaret Bakanlığı veya devlet işletmelerince açılan kredilerdir. Bu iki kredinin hangi mallara muhassas olduğu yolunda kesin bir bilgi mevcut değilse de devlet kredilerinin anahtar teslimi fabrika, satışlarını kavradığı, diğerinin de ziraat ve sanayi ekipman ve aletlerini kapsadığı bilinmektedir.

Doğu Teknik Yardımları:

Rusya 1917 ihtilalinden sonra Batılı ülkelerden teknoloji transfer edebilmek için büyük sıkıntı çekmiş ve 1939 yılına kadar yabancı teknisyen ve yabancı ekipman kullanmak zorunda kalmıştır. Sıra ile ABD, İngiltere, Fransa, Almanya'dan personel ve malzeme sağlanmıştır.

1945 yılından beri Rusya teknik yardım sağlamağa başlamıştır. Rusya teknik yardımını iki tarafı da memnun edecek bir ticari işlem olarak görmekte ve yardım yapılan ülkenin teknisyenlerinin ve sanayinin gelişmesi birinci hedef olarak ele almaktadır. Bu konudaki tatbikat Batının "teknoloji, sadece yabancı sermaye yolu patent, royalti yolu ile intikal eder" şeklinde iddialarından bir hayli farklıdır.

Rus yardımı bu durumu nazara alarak teknik yardımın da Batı monopollerinin geliştirmekte olan ülkeler karşısındaki durumunu zayıflatmağa ikinci hedef olarak almaktadır.

Üçüncü şart, kullanılan Rus tekniğinin Batılılara ve özel sektöre intikalinin önlenmesidir. Mamafih, Rusya, Batının henüz bilmediği teknikleri, geliştirmekte olan ülkelere de vermemektedir.

Dördüncü husus teknik yardımları Batı'daki genel tandansın tersine olarak hibe değil ücret karşılığı yapılmaktadır. Mamafih, Rus teknisyenleri Batılı meslekdaşlarına nazaran her zaman daha az ücret talep etmektedirler. 1966 yılında 16,500 Rus eksperleri geliştirmekte olan ülkelere çalışmakta idi. Son 15 senede bunların

sayısı 35.000'ni aşmıştır. Diğer sosyalist ülkeler için durum şöyledir:

Bulgaristan	1380
Macaristan	100
Doğu Almanya	250
Çekoslavakya	3000 eksper + 500 dolar

Üniversite, orta tahsil, teknik burslar hibe esasına göre verilmektedir.

Zenci talebelerin ırk problemini hal için Moskova'da yabancı talebeler, Patrice Lumumba, halklar arası dostluk üniversitesinde toplanılmıştır. Tahsil süresi ideoloji öğretilmediğinden (Rus) benzerlerine nazaran daha kısadır. Talebe sayısı 3000 - 1000 arasındır. Rus kaynaklarına göre 24.000 talebe her yıl kaydoluyor. Bu sayı Bulgaristan'da 900, Macaristan 400, Doğu Almanya 2298, Çekoslavakya 2500'dür.

Doğu ve Batı Yardımlarının Genel Mukayesesi:

1) İki blok yardımları arasında büyük miktar farkı vardır. Bunda Batı bloku milli gelirinin yüksekliği yanında Doğu blokunun gayretlerinin düşüklüğünün de royl oynadığı söylenebilir. Rusya'da fert başına düşen milli gelirin 4110 \$ civarında olmasına karşılık ABD'nde 10650 doları aştığını ayrıca belirtmek lazımdır.

2) Her iki blok yardımları da kısmen memleketeye bağlı olarak verilmektedir. Ancak, Batılılar geri ödemede konvertibl döviz talep etmelerine karşılık doğu bloku mal ile ödemeyi yani mahalli paraları kabul etmektedir. Geri kalmış ülkelerin hemen hepsinin konvertibl döviz sıkıntısı çektiği kabul edilirse bunun büyük bir kolaylık teşkil ettiğine şüphe yoktur.

3) Batı bloku yardımları özel yabancı sermaye şeklindeki akımları ihtiva etmesine karşılık Doğu yardımları devlet veya devlet teşebbüsleri kredileri şeklindedir. Bunun pratikte yarattığı fark

yabancı sermaye kâr transferlerinin görelî olarak yüksek yekunlara varmasıdır. Batıda yabancı sermaye akımlarının yararlarını soyut bir kalem olarak değil, diğer kalemlerle birlikte değerlendirmek daha objektif bir fikir edinmek için zorunludur.

4) Batı yardımlarında taviz oranı %91 olmasına karşılık doğuda %82'dir.

Batı blokuna geri kalmış ülkelerden, her yıl gizli veya açık olarak emniyet veya kâr gayeleri ile gizli bir sermaye akımı olduğu halde doğu blokunda böyle bir durum saptanmamıştır.

BÖLÜM VI

YARDIM VEREN DİĞER ÜLKELER VE GÖNÜLLÜ KURULUŞLAR

1. ÜLKELER

Çin'in Sudan, Pakistan, Çibriti ve Birmanya'ya yaptığı yardımlar giderek azalmış ve 1979'da 100 milyon dolara kadar inmiştir:

İsrail'in yaptığı yardımlar artarak 1979'da 8 milyon doları bulmuştur. Bu yardımın 5 milyon doları teknik yardım, bakiyesi ise Interamerikan bölge bankası ve UN kuruluşlarına verilmiştir. İsrail uzman sayısı 1978'de 357 iken, 1979'da 255'e inmiştir. Halen İsrail'in verdiği burslar 1997 civarında olup heryıl giderek azalmaktadır. İsrail'in düzenlediği kurs ve seminerler halen yılda 1413'ü bulmaktadır.

Meksika 1980'de Güney ve Orta Amerika ülkelerine vereceği petrolün %30'u oranında kalkınma kredisi vermeyi kararlaştırmıştır.

Bunun yekunu yılda 100 milyon doları bulması beklenmektedir.

Yugoslavya 1979'da 36 milyon dolar kalkınma kredisi vermiştir. (1978'e göre %17 azalma vardır.) Multilateral kuruluşlara yardımlar 1979'da 14 milyon dolar olmuştur. Bunun 5.4 milyon doları IBRD, 3.6 milyon doları UN, 5.7 milyon doları IMF, 1.2 milyon doları ise Afrika Kalkınma fonlarına gitmiştir. Yugoslav uzmanlarının sayısı halen 3000 civarında olup %90'nı Arap ülkelerinde çalışmaktadır.

Yugoslavya halen 212 milyon dolar arasında ihracat kredisi sağlamaktadır.

2. GÖNÜLLÜ KURULUŞLAR

Bu kuruluşlar tarafından yapılan yardımlar 1970'den beri toplanmakta olup 1980 yılında toplam 2.3 milyar dolara ulaşmıştır. Son yıllarda hibeler OECD ülkelerinin GSMH'nin %0.03'üne tekabül etmektedir. Yardım sağlayan özel gönüllü kuruluşlar daha ziyade gelişmekte olan ülkelerde geliri en düşük halk gruplarına eğitim, sağlık ve köy kalkınması sahalarındaki ihtiyaçlarını karşılama amacıyla yapılmaktadır. Bu yardımlarda büyüklük itibariyle A.B.D., Almanya, Kanada, Hollanda, fert başına İsviçre, Norveç, Almanya, İsveç başta gelmektedir.

OECD ÜLKELERİNDE GÖNÜLLÜ KURULUŞLARIN YAPTIĞI HİBELER

	1979		1980	
	Toplam (\$ milyon)	Fert Başına (\$)	Toplam (\$ milyon)	Fert Başına (\$)
Avusturalya	49.2	3.42	39.8	2.73
Avusturya	16.1	2.14	23.5	3.13
Belçika	41.0	4.16	(45.0)	(4.57)
Kanada	96.0	4.05	102.0	4.26
Danimarka	10.4	2.03	(12.0)	(2.34)
Finlandiya	10.1	2.12	15.5	3.25
Fransa	23.5	0.44	(20.0)	(0.37)
Almanya	389.4	6.35	420.7	6.83
İtalya	0.2	-	(0.2)	-
Japonya	19.0	0.16	26.4	0.23
Hollanda	65.3	4.65	78.7	5.56
Yeni Zelanda	9.6	3.07	(10.0)	(3.19)
Norveç	30.0	7.36	33.0	8.07
İsveç	49.0	5.91	59.0	7.09
İsviçre	51.3	8.08	(53.0)	(8.32)
İngiltere	91.0	1.63	81.0	1.45
A.B.D.	1.029.0	4.66	1.293.0	5.80
T O P L A M	1.980.1	2.98	(2.312.8)	(3.45)

BÖLÜM VII

YARDIMLARA İLİŞKİN SORUNLAR

A) Bağlı Yardımlar Sorunu

Bir yardımın kullanılması (memlekete, mala veya projeye veya bunların hepsine bağlanabilir.

Bağlama Sebepleri:

- 1) İhracatı artırmak, istihdamı artırmak, sanayilerini himaye etmek,
- 2) Atıl kapasite bulunan sanayileri tam kullanmak suretiyle prodüktiviteyi artırmak
- 3) Yardımın tediye muvazenesi güçlüğü yaratmasını önlemek,
- 4) Projenin belli ülkece yapıldığını göstermek (prestij maksadıyla)
- 5) Yardımların akışına göre kredi sanayileşme olanaklarını artırmak
- 6) Rekabeti önleyip yüksek fiyatlar empoze etmek vs. (Monopollerin davranışı) olarak kısaca özetlenebilir.

Bağlamaların Ekonomik Etkileri:

Yardım bağlaması ticaretin yönünü değiştirmeyen (nötr bağlama) olabileceği gibi ticaretin daha pahalı kaynağa dönüşünü gerektiren (effektif bağlama) niteliğinde de olabilir.

Nötr bağlamada, bir ülke esasen (A) gelişmiş ülkesi ile ticaret yapmaktadır. Yardım bu defa eski ticareti finanse eder, geri kalmış ülkenin kaynakları serbest kalır veya yardım aynı ticaretin hacmini artırır.

Effektif bağlamada ise (A) gelişmiş ülkesinden normal satın alınmakta olan mallar (B) ülkesinin yardım kredisi vermesi sebebiyle (B) ülkesinden daha pahalı olarak alınmaya başlanır. (A) ülkesi fiyatları daha ucuz olmasına rağmen (B) ülkesi gibi Kredi vermediğinden ticaret (A)'dan (B) ülkesine yönelir.

Bağlı Yardımın Gelişmekte Olan Ülkeler Yönünden Doğurduğu Sakıncalar:

- 1) Ticaret daha pahalı kaynaklara döner.
- 2) Planın dış finansman ihtiyacı artar, binnetice dış borçlar artar.
- 3) Bağlı yardımla kurulan endüstriler verimli olmaz, ihracat zorlaşır.
- 4) Ekonomik yapıya uymayan sermaye yoğunluğu seçilir.
- 5) Dış ticaret sisteminde idare ve kullanma güçlükleri yaratır.

Bağlı Yardımların Dış Ticaret Teorisi Karşısındaki Durumu:

- 1) Bilindiği üzere dış ticaret teorisi uluslararası ticaretin her türlü engellerden uzak olarak yapılmasını tavsiye eder ve engeller kaldırılmadığı takdirde kaynakların mobilitesinin olmayacağı, kaynakların dağılışıda distorsiyonlar, binnetice israflar ve kayıplar olacağını ileri sürer. Dış ticaretin akışını kredi sağlama yolu ile başka istikametlere çevirmek bu teoriye aykırı düşmektedir. Zira, teori sadece nakit ödeme yapılan ticarete uygulanır, yardım kredilerine uygulanmaz hale gelmektedir.
- 2) Uluslararası Kuruluşlar bağlı yardımların libere edilmesini tavsiye etmekle beraber yardım verenlerin politik arzusu olmadığından bağlı yardımlar azalarak devam etmektedir.
- 3) Ayrıca, yardım veren ülkeler tediye muvazenesi problemleri dolayısıyla yardımları bağlı verdiklerini iddia etmekte iseler de geri kalmış ülkelerin rezerv biriktirmedikleri nazara alınarak bu iddianın gerçeğe uymadığı, aslında geri kalmış ülke pazarlarını birbirlerine kaptırmamak için yardımları

bağladıkları ileri sürülebilir. Bu durumda gelişmiş ülkelerarası bir problemin çözümlenmemesinin yükünü geri kalmış ülkeler ödemektedir diyebiliriz. Gerçekten, yardımlar libere edildiği takdirde uluslararası piyasada rekabet gücü olmayan ülkelerin bundan zarar göreceği buna karşılık rekabet gücü olanların daha kârlı çıkacağı söylenebilir. Halen bağlamak suretiyle rekabet gücü olmayan sanayileşmiş ülkeler başta olmak üzere bütün yardım verenler kazanmakta, buna karşılık geri kalmış ülkeler kaybetmektedir. Dünya Bankasının yaptığı bir çalışmaya göre bağlı, yardımlar geri kalmış ülke mubayaaları bedelini %20-50 arasında artırabilmekte ve aslında yardımın bu kısmı bir nevi vergi olarak yardım verence geri alınmaktadır.

Geri Kalmış Ülkelerin Bağlı Yardım Kullanırken Almaları İcab Eden Tedbirler:

- 1) Geri kalmış ülkenin dış ticaret ilişkilerine, avantajlarına göre yardım isteyeceği ülkeleri seçmeli ve sırf kredi sağlanıyor diye mübayaalara girişmemelidir.
- 2) Belli miktarı aşan projelerde uluslararası fiyatları öğrenmeden kredilerden kullanmalara gidilmemelidir.
- 3) Yüksek rezerv, politikası güderek, kredi veren ülke firmalarına, kendilerinden alma zorunluğunda bulunmadığını yani kendi kaynaklarını kullanarak daha ucuz fiyat verenlere, kredi olmasa da başvurulabileceğini göstermelidir.

C) Yardımların Koordinasyonu Problemi:

Yardım ilişkilerinde düzenlenmesi gereken hususlar özellikle şu noktalarda ortaya çıkmaktadır:

- 1) Uluslararası kuruluşlarla ilgili sorunlar
- 2) İkili yardım veren ülkelerarası sorunlar
(Yardım yükünün dağılışı)
- 3) İkili yardım verenlerle yardım alan ülkeler arası ilişkiler
- 4) Yardım alan ülkelerarası koordinasyon meseleleri

1) Uluslararası kuruluşlardan dış yardımla birinci planda Birleşmiş Milletler, ekonomik ve sosyal konseyi (ECOSOC) ilgilenmekte, gerek Birleşmiş Milletler mensubu ülkeler ve gerekse Birleşmiş Milletler ailesi içindeki kuruluşlar için tedbirler tavsiye etmek suretiyle birinci planda koordinasyon görevi yapmaktadır. Halen, 1970-1980 devresi için yardım ve kalkınma hedefleri tespiti ile meşguldür.

2) İkili yardım veren Batı ülkeleri arasındaki koordinasyon OECD, bünyesinde kurulmuş bulunan kalkınma yardımları Komitesi (DAC) tarafından yapılmaktadır. Bu komite yardım yapan ülkelere miktar, faiz ve vade şartları yönünden her yıl bir tetkike tabi tutmakta, yardım alan ülkelerle ilgili Batı bloku stratejisinin ana hatlarını tespit etmektedir. Yardım miktarının gayri safi milli hasılanın %1'i olması yolundaki hedef ile faiz ve vadeler konusundaki objektifler bu komitede müzakere ve kabul edilmiştir. Bu komite her yıl yardımlar konusunda bir rapor yayınlamakta olup komite müzakere ve zabıtalari OECD azası olsa bile yardım yapmayan ülkelere kapalı ve gizlidir.

3) İkili yardımlarda yardım verenlerle yardım alan ülkelerin ilişkileri konsorsiyum ve istişari grup kurulmuş olan hallerde bunlar tarafından, kurulmamış ise tek tek yardım verenlerle alanlar arasında yürütölmektedir. Halen 15 kadar ölkö için konsorsiyon veya istişari grup kurulmuş bulunmaktadır. Bunların gayesi alacaklılarla borçluyu zaman zaman biraraya getirmek ve alacaklılara kısa zamanda ve tek elden borçlu ölkönin ekonomik faaliyeti hakkında bilgi vermekten ibarettir. Konsorsiyum veya istişari gruplar borçlu ölkönin plan ve programlarında gösterdiği açığı finanse etmek mecburiyetinde değildirler. Her yıl borçlu ölkö yatırım programını azalara izah eder, ve onların sorularını cevaplandırır. Azalar programı tetkik ile ne kadar yardım yapacaklarını müteakip toplantıda borçlu ya beyan ederler. Konsorsiyum veya istişari grubun vazifesi

burada biter ve azalar yıl içinde istikraz anlaşmalarını yine ikili olarak tek tek borçlu ülke ile müzakere ve imzalarlar. Geçen yıl tatbikatı borçlunun iştiraki ile veya ondan ayrı olarak bir toplantıda görüşülür ve neticeye bağlanır.¹

Konsorsiyum veya istişari gruplara genellikle gelişmekte olan ülkeler üye değildir. Buna karşılık Uluslararası kuruluşlar (Dünya Bankası, Para Fonu, Avrupa Para Fonu, Bölge Yatırım Bankaları) müşahit veya aza olarak toplantılara katılırlar.

Bu grupların yardım veren ülkelerin yardımlarını belli bir esasa bağlamak, borçlu ülke karşısına aynı tutumla çıkılmasını sağlamak, küçük yardım yapan ülkelere borçlu hakkında periyodik bilgi edinmelerini mümkün kılmak suretiyle zaman ve emekten büyük tasarruflar sağladığı söylenebilir. Konsorsiyum veya istişari gruplar yardımlar alan ve verenler arasında çeşitli problemlerin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Şöyleki yardımın miktar ve şartları devamlı olarak taraflar arasında münakaşa konusudur. Yardım verenler geri kalmış ülkenin gerekli reformları yapmadığı veya tedbirleri almadığı, bu sebeple daha fazla yardıma muhtaç hale düştüğünü, buna karşılık, geri kalmış ülkeler de yardım verenlerin ülkenin her türlü kuruluş ve faaliyetleri hakkında en ince teferruata kadar bilgi edindikleri halde konu yardım miktarına gelince gerekli gayreti göstermediklerini ileri sürmektedirler. Ayrıca, ikili yardım müzakereleri sırasında anlaşmanın imzası borçlu ülkenin başka konularda bazı eylemleri alacaklı lehine icra etmesine de bağlandığından şikayet edilmiştir. Geri kalmış ülkeler, yardım verenlerin yardımla ilişkisi olmayan konularda da bilgi almaya tevessül ettikleri ve egemenlik fikrine aykırı durumlar doğduğunu ileri sürmüşlerdir.

¹Bu iki grup arasındaki tek fark 1'ncide azaların küçük de olsa yardım taahhütünde bulunmaları mecburiyeti olmasıdır.

4) Yardım alan ülkelerin biraraya gelmeleri ve aralarında koordinasyon yapmaları Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD) içinde gerçekleştirilmektedir. UNCTAD bünyesinde Batılılar grubu, Doğu Bloku ve geri kalmış ülkeler (77'ler) ticaret ve yardım sahalarında grup olarak biraraya gelmekte ve strateji tespit etmektedirler. UNCTAD geri kalmış ülkelerle gelişmiş ülkeler arasında devamlı bir diyalog tespit etmek suretiyle ticaret ve kalkınma sahalarında mühim kararlar almış ve bir baskı grubu olarak faaliyetlerine devam etmektedir.

Yukarda 4 paragrafta toplamağa çalıştığımız ilişkilerin tanzimi devamlı uluslararası çalışmaları gerektirmekte ve ihtilaflar tek tek muhtelif kademelerde tetkik, müzakere ve halledilmektedir. Bu konudaki son gelişmeleri müteakip bölümde inceleyeceğiz.

D) Dış Borç Yüğü Sorunu:

Son yılların en önemli değişikliği gelişmekte olan ülkelerin giderek devletler yerine özel bankalara borçlu hale gelmeleridir. 1970 yılında borçların %17'si özel bankalara iken bu oran halen %40'ı geçmiştir. Giderek büyüyen dış ticaret açıklarına (1980'de 72 milyar dolar) ek olarak gelişen ülkeler yılda (1979-81 ortalaması) 120 milyar \$'lık dış borç ödemektedirler. Bir manada eski borçları ödemek için yeni kredi aramak usul haline gelmiştir. 1974-1978 yılları arasında bu ülkelerin tediye krizleri artmıştır. Dünya ekonomisi 1973'den buyana yeni ikinci bir büyük resesyon sancılarını çekmektedir. Bütün ülkeler etkilenmekle beraber en fazla sıkıntıyı petrol ithalatçısı gelişen ülkeler çekmektedir. 1980 yılında bu ülkelere ortalama reel gelirlerde düşme olmuştur.

Bu ülkelerin cari işlemler açığı 1979'da 48 milyar \$'dan 1980'de 72 milyar dolara çıkmıştır. Yabancı sermaye akımı ile bu açıkların kapatılması bugünkü koşullarda olanak içinde değildir. Dünya talebinin kısılması suretiyle sorunun halli ise hiç mümkün değildir. Zira, bu durum yatırımları düşürecek, verimliliği azaltacak ve gelecek için daha büyük siyasi ve ekonomik sorunlar getirebilecektir. Bu bakımdan iç ekonomilerini istikrar içinde yönetebilen ülkelerin dış borç yüklerinin sırası geldikçe bireysel olarak halli beklenmelidir.

BÖLÜM VIII

SONUC

İnsanlık tarihinde ilk defa olarak bağımsız bir devlet diğer bağımsız devlete halkının refahını artırmak maksadıyla bugünkü büyüklükler de bir yardım yapmaktadır. Bu açıdan yardım Uluslararası gelir farklarının uzun vadede ortadan kaldırılması yolunda atılmış yeni bir adım olarak telakki edilebilir. İç gelir farklarının henüz giderilemediği bugünkü dünyamızda uluslararası gayretlerin iç gayretleri bir manada aşmağa doğru temayül etmesi dünya Sulh ve İstikrarının iç düzenlere göre daha kolay bozulmağa müsait daha "Vulnerable" olmasından ileri geldiği söylenebilir.

Yardımlar bağımsız ülkeler arası verilip alındığına göre yardım mefhumunun artık bağımsızlığa hanel vermediği düşüncesi ve kanaatinin yayıldığını söyleyebiliriz. Ancak, yardım alan ülkelerle veren ülkelerin dünyada aynı itibar ve ağırlıktan istifade ettiklerini iddia etmek son derece güçtür. Nitekim, zaman zaman yardım veren ülkelerin kendilerini Superiorité kompleksine, alanların ise inferiorité kompleksine kaptırdıkları söylenmekte ve bunu teyiden gelişmiş ülkelerin geliştirmekte olan ülkelerin içişlerine her safhada karışarak akıl vermeğe kalkmaları ve geliştirmekte olan ülkelerin de her konuda yardım istemeyi adet haline getirmeleri gösterilmektedir. Ayrıca, geliştirmekte olan ülkelerde yardım bir nevi alışkanlık doğurmakta ve yardım isteme durumundan kurtulmak için gerekli insiyatif ve yaratıcı güç kayb-

olmuş görünmektedir. ABD için Sam Amca, Almanya için Hans Amca tabirleri, geri kalmış ülkelerde yardım verenin imajının baba veya amca yerine konulduğunu ve kendilerinin çocuk veya yeğen olarak telakki edildiğini göstermektedir. Bu telakki gelişmekte olan ülkeler halk ve idarecileri için son derece tehlikeli bir görüş olup bunun inceleme yeri ekonomiden ziyade sosyal psikolojisi sahasına ait bulunmaktadır. Biz bu konuda daha derine gitmeden ekonomik açıdan yardım miktarları ve yardımların genel olarak fayda ve mahzurlarını belirtmekle iktifa edeceğiz.

Mücerret olarak, sermaye piyasasında cari faizler altında sağlanan, vadeleri 15-25 sene olan kredilerin veren yönünden bir fedakarlığı ve alan açısından bir avantajı olduğu şüphesizdir. Ancak, yardım ilişkileri bu soyut ilişki çerçevesinde kalmamakta, yardımın bağlanması ile iktisadi, batı taraftarı olmak kaydı ile verilmesi sebebiyle askeri ve siyasi, bazan Stratejik, yabancı sermaye ve petrol imtiyazlarını yüklenme şartlarıyla verildiği ahvalde de kolonial bir dimansiyon kazanmakta ve ekstrem bazı ahvalde de yardımlar kalkınmayı engelleyen negatif bir faktör haline de gelebilmektedir.

Dış yardımlar içinde her türlü sermaye akımlarının bulunması sebebiyle farklı görüş ve telakkileri davet etmekte ve bu sebeple müelliflerin müşterek bir anlaşma zemini bulmaları da güç olmaktadır. Bu bakımdan genel olarak dış yardımlar hakkında bir değer yargısına gitmek başlangıçta başarısızlığı kabul etmekle bir olmakta, bu usul yerine dış yardımın unsurlarına ayrılarak - Tavizli krediler - ihracat kredileri - normal istikrazlar - direk yatırımlar gibi - her birinin fayda ve mahzurlarının ayrı ayrı münakaşası daha salim bir usul olarak görünmektedir.

Ancak, türlü yardım şekilleri birbirlerine direk veya endirek olarak bağlı olduğundan bunların ayrı ayrı değerlendirilmesi bir aşama olmakla beraber bununla iktifa edilmesine imkan olmamakta ve toplam yardım akımları hakkında genel bir yargı ihtiyacı kendini hissettirmektedir.

İdeal olarak, uzun vadede bu akımların gelişme sürecine ne kadar net katkıda bulunduğu istatistikî olarak tespiti mümkün olsa idi, problem hemen çözülebilirdi. Oysa, kalkınmanın muhtelif faktörlerin ortak neticesi olarak ortaya çıkması ve kesinlikle bu faktörlerin kontibüsyonun ayrı ayrı teşhis edilememesi bizi başka yaklaşımlar aramağa sevketmektedir.

Bu konudaki sorunları, McNamara'nın girişimi ile kurulan Brandt komisyonu raporu cevaplandırmaya çalışmaktadır. Bu rapor, dış yardım sorununu, gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkelerin ticari, ekonomik, mali ilişkilerinin sadece bir bölümü olarak ele almakta, bu ilişkilerin esasında değişmesi ve toptan müzakere usulünün getirilmesini önermektedir. Bu öneriler aşağıda özetlenmiştir:

- 1980-85 devresi için en fakir ülkelere yardımın büyük ölçüde artırılması gerekir. Önümüzdeki 20 sene için ek yıllık 4 milyar dolar yardım zorunludur.
- Orta gelirli gelişen ülkelere kalkınma hızlarını düşürmemeleri için program ikrazları yapılmalıdır.
- Dünya enerji ve gıda planı hazırlanmalıdır.
- Dış yardımların gelişmiş ülkeler için uluslararası bir vergi haline getirilerek IMF elindeki altınların bu amaçla kullanılması
- Gelişen ülkelerde gelir dağılımının düzenlenmesi
- Petrol fiyatlarının SDR'a bağlanması.

Gerek Kuzey ve gerekse Güney ülkelerinin uzmanlarını kapsayan Brandt raporunun önerileri biraz utopik olmakla beraber, bu yolda takip edilmesi gereken yönü objektif olarak vurgulamaktadır. DAC ülkelerinin global müzakere prensibini kabul etmiş olmaları gelecek için cesaret verici olmuştur.

Son söz olarak, dış yardım ve krediler insanlık tarihin orijinal bir buluşu olarak, bugüne kadar önemli fonksiyonlar görmüştür. Petrol krizi bu kurumun daha da yaygınlaşmasına, petrol ülkeleri ile özel bankaların da devreye girmesini zorunlu kılmıştır. Bu gelişmeler kuşkusuz Kuzey-Güney ilişkilerinin esasından değiştirilip yardımların o ilişkiler içindeki yerini bulmasına kadar devam edecektir.

İLGİLİ KAYNAKLAR

H. Johnson	: Economic Policies Towards Less Developed Countries, Unwin, 1967.
O.E.C.D.	: Quantitavi Models as an Aid to Development Assistance Policy, 1967.
G. Ohlin	: Aid and Indebtedness, Paris 1966.
V. Vassileu	: Policy in the Soviet Bloc on Aid to Developing Countries, OECD 1969.
L. Pearson	: Partners in Development, Praeger, 1969
J. Pincus	: Trade, Aid and Development, McGraw Hill, 1967.
B. Balassa	: Trade Prospects for Developing Countries
Avramoviç	: Economic Growth and External Debt, John Hopkins, 1964
O.E.C.D.	: Social Change and Economic Growth.
R. Robinson	: Overcoming obstacles to Development.
Papers of the 4th Cambridge conference, 1965.
Brandt Com.	: North - South Panbooks, 1980
O.E.C.D.	: Cooperation pour le development, Examen 1980
I.M.F.	: Surveys

OECD ÜLKELERİ DIŞINDA TAVİZLİ YARDIMLAR(1975-1980) (Net Ödemeler)

ÜLKE	1975	1976	GSMH & olarak 1977		1978	1979	1980	1975	milyon \$ 1979	1980
CEZAYİR	0.28	0.37	0.24	0.18	0.87	0.21	0.21	41	272	83
IRAK	1.64	1.44	0.33	0.76	2.60	2.19	2.19	218	868	854
KUVEYT	8.11	4.52	10.02	7.36	4.08	3.87	3.87	976	1,053	1,186
LİBYA	2.30	0.63	0.65	0.99	0.51	0.92	0.92	261	118	281
KATAR	15.62	7.95	7.90	3.56	5.89	(5.28)	(5.28)	339	277	299
SUUDİ ARABİSTAN	5.62	5.13	4.09	2.27	3.08	3.66	3.66	1.997	2,298	3,033
BİRLEŞİK ARAP EMİRLERİ	11.68	9.21	8.05	4.82	6.17	3.96	3.96	1,046	1,171	1,062
ARAP ÜLKELERİ TOPLAMI	4.99	3.83	3.75	2.39	2.86	2.66	2.66	4,879	6,057	6,798
İRAN	1.12	1.43	0.29	0.37	0.03	0.03	0.03	593	21	29
NİJERYA	0.04	0.19	0.13	0.16	0.04	0.05	0.05	14	31	41
VENEZUELA	0.11	0.33	0.35	0.27	0.17	0.23	0.23	31	82	130
TOPLAM	0.55	0.67	0.21	0.24	0.07	0.09	0.09	638	134	201
OPEC TOPLAMI	2.59	2.14	1.91	1.19	1.51	1.46	1.46	5,517	6,191	6,999
RUSYA	0.07	0.10	0.10	0.10	0.13	0.14	0.14	517	1,403	1,580
DOĞU AVRUPA	0.07	0.08	0.07	0.09	0.09	0.06	0.06	225	358	237
DOĞU BLOKU TOPLAMI	0.07	0.09	0.09	0.10	0.12	0.12	0.12	742	1,571	1,817
OECD ÜLKELERİ	0.36	0.33	0.33	0.35	0.35	0.37	0.37	13,840	22,413	26,708

PETROL İHRACATÇISI OLMAYAN
GELİŞNEKTE OLAN ÜLKELERDE
CARI AÇIĞIN KAPATILMASI

(milyar \$)

	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980
Carî açık	11.5	36.8	46.5	32.9	28.6	37.5	57.6	82.1
Net borç durumunu etkilemeyen işlemler	10.4	12.8	12	11.9	14.6	15.3	21.6	20.6
Hibeler	5.6	6.9	7.3	7.4	8.2	7.8	10.4	10.6
SDR,değerlenme, altın- ların monetizasyonu	0.4	0.5	-0.7	-0.3	1	1.2	3	2.1
Net direk yatırımlar	4.4	5.4	5.3	4.8	5.4	6.2	8.2	7.9
Net borçlanma ve rezerv kullanılması	1.1	24	34.6	21	14	22.2	36.1	61.5
Rezerv azalması (-artış)	-9.9	-1.4	2.5	-12.5	-12.1	-15.8	-10.1	-1.2
Net dış borçlanma	11	25.4	32.1	33.5	26.1	38	46.2	62.7
Uzun vadeli borçlar	11.4	19.8	26.7	28.2	27.7	35.1	44.7	48.1
Resmî kaynaklı	5.7	9.9	11.7	10.8	12.5	14.3	14.5	21
Özel kaynaklı	10.4	13.5	14.9	19	21.3	27	33.1	27.2
Malî kurumlar	9	12.3	13.2	16.1	17.6	23	32.1	24.2
Diğer kaynaklar	1.4	1.2	1.8	2.9	3.6	4	1	3
Residual akımlar	-4.7	-3.6	0.1	-1.6	-6.1	-6.1	-2.9	-0.1
Rezervle ilgili krediler	-	1.5	2.3	3.7	-0.6	-0.5	0.2	3
Kısa vadeli krediler,net	-	5.1	7.8	4.9	-0.5	2.2	7.6	11.6
Hata ve unutm	-0.4	-1	-4.2	-3.3	-0.5	1.2	-6.3	

GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERİN

KAYNAK İTİBARIYLA BORÇLARI

§ milyar

Kaynak	1971	1975	1977	1978	1979	1980 Tahmin
1.OECD Ülkeleri ve Sermaye Piyasaları	68.8	137.6	202.4	261.4	304.0	354
- ODA	24.7	34.3	41.4	49.0	52.5	55
- İhracat Kredileri	27.5	45.4	65.8	84.7	101.5	126
- Sermaye Piyasaları	16.6	57.9	85.2	127.7	150.0	173
2.Uluslararası Kuruluşlar	10.0	21.8	33.5	40.2	47.5	55
3.Doğu Bloku	6.4	9.8	12.5	13.6	16.0	18
4.OPEC	0.4	6.4	10.8	13.2	15.3	18
5.Diğer Gelişmekte Olan Ülkeler	1.0	2.5	3.3	4.1	5.1	6
6.Diğer	-	1.4	2.4	4.1	5.1	5
T O P L A M	86.6	179.5	264.9	336.6	393.0	456
Yıllık Artış %	16	24	22	27	17	16

GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERİN

DIŞ BORÇ SERVİS ÖDEMELERİ

§ milyar

Kaynak	1971	1975	1977	1978	1979	1980 Tahmin
1. OECD Ülkeleri ve Sermaye Piyasaları	9.3	22.5	35.3	49.9	66.1	80.5
- ODA	1.4	1.8	2.0	2.3	2.5	2.5
- İhracat Kredileri	5.2	11.1	16.8	21.0	26.8	32.0
- Sermaye Piyasaları	2.7	9.6	16.5	26.6	36.8	36.0
2. Uluslararası Kuruluşlar	0.9	1.7	2.6	3.2	3.9	4.6
3. Doğu Bloku	0.6	0.8	1.2	1.4	1.8	2.2
4. OPEC	-	0.8	0.6	0.9	1.0	1.3
5. Diğer Gelişmekte olan Ülkeler	0.1	0.4	0.5	0.7	1.0	1.3
6. Diğer	-	0.7	1.0	0.8	1.3	1.5
T O P L A M	10.9	26.3	41.2	56.9	75.1	91.4
Yıllık Artış %	(16)	(19)	(27)	(38)	(32)	(22)
- Faiz	3.3	9.5	14.3	19.8	26.9	36.8
- Anapara	7.6	16.8	26.9	37.1	48.2	54.6

